

Purkyněův přítel geodet a kartograf Karel Kořistka

„Milý Emanueli! Právě jsem mluvil s Kořistkou. On praví, že v původním plánu techniky bylo zvláštní oddělení hospodářsko-lesnické, ale že z toho sešlo. Zatím radí čekat při ostatně dobrém postavení a nepřekvapit se, přijímaje jakés místo za remuneraci a dále se osvědčit pracemi vědeckými.“ To je několik vět z dopisu, který zasílá 14. října 1863 Jan Evangelista Purkyně svému synovi Emanuelovi, botanikovi hledajícímu lepší uplatnění, než má dosud na lesnické akademii v Bělé pod Bezdězem. Kdo byl muž, jehož pomoc hledá Purkyně pro syna a jehož radu „zatím se osvědčit pracemi vědeckými“ důtklivě klade Emanuelovi na srdce? Karel František Edvard Kořistka byl geodetem, kartografem, geologem, pedagogem i politikem. Narodil se 7. února 1825 v Březové nad Svitavou, krátce poté, co jeho otec přijal místo hospodářského správce panství Křižanov u Velkého Meziříčí. Dvousetleté výročí narození je jistě vhodnou příležitostí připomenout si život a dílo této významné osobnosti české vědy 19. století.

Kořistka v r. 1835 zahájil studia na gymnáziu v Jihlavě a dokončil je v Brně. V r. 1841 se zapsal na vídeňskou univerzitu, aby prohloubil své vzdělání v matematice, fyzice, astronomii, mechanice a chemii. Po dvou letech pokračoval ve studiích na Báňské a lesnické akademii v Banské Štiavnici, kde absolvoval v r. 1847. Následujícího roku byl na tomto učilišti jmenován asistentem katedry matematiky a fyziky u prof. Christiana Dopplera (1803–1853). Doppler do Banské Štiavnice přišel z Prahy, kde působil od r. 1835, kdy získal místo středoškolského profesora na technické škole, když předtím skončil asistenturu na vídeňské univerzitě. V r. 1841 se mu konečně podařilo získat místo profesora matematiky a geometrie. V Praze vydal v němčině svůj spis *Über das farbige Licht der Doppelsterne*, celý název této práce v českém překladu zní *O barevném světle dvojhvězd a určitých jiných hvězdách na nebi*. Ve spise popisuje změnu vlnové délky vlnění v závislosti na vzájemném pohybu pozorovatele a zdroje vlnění. Jeho objev známý jako Dopplerův princip je široce využíván v technice, lékařství, astrofyzice a dalších vědách. Po jeho odchodu do Vídně byl Kořistka nejprve pověřen suplováním Dopplerových přednášek a ke konci r. 1849 jmenován profesorem praktické geometrie a encyklopedie lesnictví na nově zřízeném ústavu v Brně.

Z Brna odchází v r. 1851 do Prahy na polytechniku jako profesor elementární matematiky a praktické geometrie. Jmenování podepsal císař František Josef I. dne 1. září 1851. Na tomto ústavu působil až do odchodu na odpočinek v r. 1892.

Ve snaze seznámit se podrobně s organizací technického školství v zemích Evropy cestuje z pověření rakouské vlády Němec- kem, Švýcarskem, Francií, Belgií a Anglií. O vyšším polytechnickém vzdělání v těchto

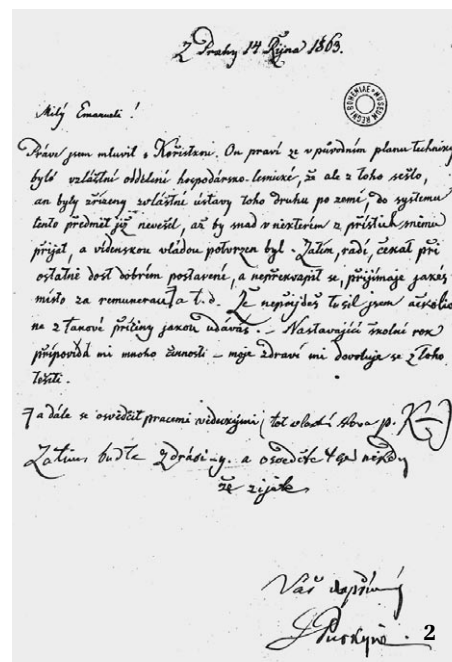

1 Portrét Karla Kořistky od Josefa Mukařovského uveřejněný v časopise Světozor r. 1879

2 Dopis Jana Evangelisty Purkyně synu Emanuelovi, v němž se zmiňuje o Kořistkovi. Převzato ze Soupisu korespondence J. E. Purkyně od F. X. Halase (1987; viz také Živa 2019, 4: 158–160)

zemích vydal v r. 1863 knihu v německém jazyce. Návrhy jeho vysokoškolských reforem byly přijaty a měly ohlas i v dalších zemích. Ředitelem kanceláře c. k. Vlastenecko-hospodářské společnosti pro zemědělství a lesní statistiku se stal v r. 1857.

Působení na technice mu přineslo uznání i autoritu, byl prvním zvoleným rektorem pražské polytechniky pro školní roky 1864/1865 a 1866/1867. Po rozdělení pražského ústavu na českou a německou část požádal v r. 1869 o umístění na část českou, nebylo mu však vyhověno. To bylo pro Kořistku velké zklamání. Pokračoval tedy na technice německé. Byl zde dvakrát zvolen

rektorem, ale volbu nepřijal, nepřijal ani nabízené místo na ministerstvu ve Vídni, odmítl i místo profesora geodézie na technice v Karlsruhe – zůstal věrný Praze. Vedle pedagogické a vědecké činnosti byl aktivní ve veřejném a politickém životě. Ve sboru obecných starších města Prahy se věnoval školským a technickým otázkám po dlouhých 30 let. K jeho organizačně pedagogické práci patří i dozor nad zemskými hospodářskými školami, který vykonával v letech 1888–99. Pro období 1866–69 byl zvolen poslancem Českého zemského sněmu, který ho pak zvolil poslancem do Říšské rady, tedy do vídeňského parlamentu. Mandát však nepřijal a poslanecký slib nesložil jako protest proti státnímu uspořádání Předlitavska, které česká politická reprezentace odmítla. Byl jedním ze signatářů osvědčení českých poslanců v jejich státoprávní deklaraci, jímž hájili české státní právo a odmítli tak centralistický vývoj rakouského státu. Mandáty těchto poslanců byly v září 1868 vládou prohlášeny za zaniklé a Kořistka se pak politické činnosti vzdal, aby se mohl věnovat výhradně vědecké a pedagogické práci na technice. Patřil k zakladatelům Komitétu pro přírodovědecký výzkum Čech spolu s Janem Krejčím a Antonínem Fričem.

Kořistkův přínos české vědě

Jeho geografický zájem se uplatnil v hypsometrických (hypsografických) pracích. Hypsometrie je kartografický pojem, který se v minulosti používal v souvislosti s určováním nadmořských výšek a ke znázorňování terénního reliéfu na mapě. V letech 1860–80 zaměřil a výškově určil na 10 tisíc bodů, nejprve na Moravě, ve Slezsku, poté i v Čechách. Je také zakladatelem vědecké orografie – geografického odvětví zabývajícího se tvarem, strukturou a rozložením pohoří nebo výškovou členitostí krajiny. Tento obor je součástí geomorfologie věnující se studiu tvaru, vzniku a stáří zemského povrchu. Výsledky jeho měření umožnily vznik první tištěné výškopisné mapy zemí Koruny české, Moravy a rakouského Slezska. Zabýval se též zemědělskou a lesnickou geografii a vytvořil odborné české geodetické a kartografické názvosloví.

Vyvinul a zkonstruoval nové zeměměřicí přístroje – reflexní hypsometr a tachymetr. Významným Kořistkovým činem bylo vytvoření geofyzikální stanice v hlubinách Země, v příbramském dole, v hloubce zhruba 400 m. Jeho geodetické, kartografické a geografické výsledky měly význam pro praxi. Byly užitečné pro výstavbu železničních tratí, komunikací a velkých průmyslových staveb. Během působení ve funkci přednosty Statistické kanceláře provedl v r. 1872 rozdělení Čech na zemědělské oblasti, čímž položil základy k regionalizaci zemědělské výroby u nás. Kořistka ve svých studiích projevoval rovněž sociální citění tím, že studoval životní úroveň obyvatelstva i výskyt chudoby.

Karel Kořistka byl evropsky uznávaným odborníkem a členem mnoha mezinárodních společností a institucí. V Královské české společnosti nauk se stal nejprve sekretářem, později místopředsedou, byl členem České akademie věd a umění, Geografické společnosti v Paříži a vídeňské akademie věd. Obdržel čestný doktorát pražské a vídeňské univerzity. Byl vyznamenán i několika řády. V Rakousku získal Řád Železné koruny III. třídy a později Leopoldův řád, ve Francii Řád důstojníka veřejné výchovy a Řád akademických palm. V Rusku obdržel Řád sv. Anny a sv. Stanislava. V r. 1879 byl povýšen do šlechtického stavu, což mu umožnilo vyznamenání výše zmíněným Řádem Železné koruny III. třídy.

V jeho erbu vidíme na modrém štítě zlaté trojvrší, na němž stojí zlatý tripod (trojnožka, symbolizující zeměměřické práce), v horní polovině štítu je pět zlatých hvězd (obr. 3). Nad štítem dvě turnajové přilbice, od nichž se dolů vinou modrozlatá příkrývadla. Ozdoby přilby – klenoty – na jejím vrcholu tvoří vpravo vyrůstající zlatý jednocasý lev s červeným vyplazeným jazykem, držící v levé tlapě čtyři zlaté obilné klasy. Vlevo vidíme na helmové korunce dvě orlí křídla – přední je modré se dvěma zlatými kladívky, zadní křídlo je zlaté. Pod štítem na modré pásce je deviza v latině *Perseverantia omnis mons vincitur*, v českém překladu Vytrvalost zdolá každou horu.

Karel Kořistka se 14. listopadu 1852 oženil s Františkou, nejmladší dcerou brněnského starosty Antona Heberlera a v r. 1857 se v Praze narodil jejich syn Karel.

Kořistka patřil do okruhu blízkých přátel a spolupracovníků Jana Evangelisty Purkyně. Když Purkyně 21. prosince 1865 žádá české místodržitelství o povolení založit Společnost českých přírodovědců, lékařů a techniků, podepisuje se pod žádost i Karel Kořistka vedle dalších Purkyňovi blízkých osobností. Nacházíme zde podpis geologa Jana Krejčího, Purkyňova spoluredaktora *Živy*, pražského lékaře i politika Václava Staňky, profesora fyziky Karla V. Zengera a pozdějšího profesora vnitřního lékařství Bohuslava Eiselta, který po Purkyňově smrti převzal jeho místo v čele českých lékařů. Žádost o povolení společnosti prošla rakouskou byrokracií a po vyjádření policejního ředitelství oznamuje místodržitelství 20. dubna 1866 Purkyňovi a jeho společníkům, že jim bylo povoleno uvedenou společnost založit. Následujícího roku Kořistka navrhuje J. Krejčího za člena Královské české společnosti nauk, návrh podepisuje jako

3 Erb Karla Kořistky – do rytířského stavu byl povýšen r. 1879. Z archivu autora
4 Kresba propasti Macochy z Kořistkovy publikace *Geografický popis Moravy a Slezska* (1860)

první Purkyně, jak zjišťujeme v archivu této společnosti.

Z jeho publikací uvedme několik nejvýznamnějších: Zpráva o pracích a výsledcích měření výšek v okolí pražském, vykonaných na vyzvání a pomocí přírodovědného Musea Království českého (1856), Výškopisný plán Prahy (1858), *Geografický popis*

Moravy a Slezska (1860, obr. 4), Výsledky měření, jimiž velikost a podoba země ustanovena byla (1863), *Práce topografického oddělení pro výzkum země České v letech 1864–1866* (1866), *Terén a poměry výšek Středohoří a českého pískovcového pohoří* (německy, 1870), *Jizerské a Krkonošské pohoří s mapami* (1870), *Hory Jizerské a Krkonošské* (německy, 1877), *Seznam výšek v Čechách* (1879), *Seznam výšek v Čechách, jež v letech 1877–1879 od c. k. Vojenského zeměpisného ústavu trigonometricky stanoveny byly* (1884), *Přehled činnosti přírodovědného výzkumu Čech od roku 1864 až do roku 1890* (1891), *Terén a poměry výšek Středohoří a českého pískovcového pohoří s mapou a průřezy* (1899), *Východní Čechy* (německy, 1903) a *Střední Čechy* (1910).

Kořistka publikoval také v němčině práce týkající se geografie Markrabství moravského a Vévodství slezského, *Vysokých Tater*, pískovcových útvarů v Čechách, *Jizerských hor* a *Krkonoš*. Uveřejnil výsledky prací topografického oddělení zemského výzkumu Čech v letech 1867–71. V r. 1893 odešel na odpočinek a zemřel v Praze 19. ledna 1906. Byl pohřben na Olšanských hřbitovech. Město Březová nad Svitavou umístilo na domě, kde se narodil, pamětní desku.

Použité zdroje uvedeny na webu *Živy*. K dalšímu čtení např. *Živa* 2013, 6: CXVII–CXVIII; 2022, 3: LXV–LXVI; 2023, 2: XLIX–LII; 2025, 2: XXXIII–XXXVI.

